

Årgång 30 | Nr 2 | 2017

PARNASSIA

Föreningen Smålands Flora

Föreningen Smålands Flora

Föreningen startade år 1982.

Medlemsavgiften för 2017 är 100 kr och för familjemedlemsskap är avgiften 25 kr. För detta får du möjlighet att delta i föreningens aktiviteter! Fullbetalande får dessutom *Parnassia* (2 häften om året, tillsammans minst 32 sidor).

Föreningens plusgiro: 66 29 27 -3

Styrelse 2016-2017

Ordförande: Tomas Burén, Adelgatan 11A, 393 50 Kalmar
Tel 070-356 46 97. E-post tomas.buren@netatonce.net

Vice ordförande: Margareta Edqvist, Syrengatan 19, 571 39 Nässjö
Tel 0380 - 106 29. E-post margareta.edqvist@telia.com

Sekreterare: Åke Widgren, Ronnebygatan 10, 371 32 Karlskrona
Tel 0455 - 31 17 41. E-post cotula@gmail.com

Kassör: Uno Pettersson, Världösvägen 7, 352 51 Växjö
Tel 0470-751734. E-post uno_p@hotmail.com

Per Darell, Rökesvens väg 14, 342 34 Alvesta
E-post per.darell@netatonce.net

Johan Blomby, Trängsled Lillegård 3, 355 95 Tävelsås
Tel 0703-273961. E-post jblomby@gmail.com

Tomas Fasth, Högemålen 2, 563 91 Gränna
Tel 073 - 063 15 06. E-post tomasfasth@telia.com

Mats Halling, Helgsjö 2, 593 92 Västervik
Tel 0490-921 01. E-post mats.halling@hushallningssallskapet.se

Åke Rühling, Humlekärrshultsvägen 10, 572 41 Oskarshamn
Tel 0491 - 771 61. E-post ake.ruhling@telia.com

Tommy Nilsson, Villagatan 8, 570 80 Virserum
Tel 0495 - 301 31. E-post: tommy@virserum.com

Slätterblomma
Parnassia palustris

www.smalandsflora.com

Omslagsbild: *Euphorbia serpens*. Foto: Calle Ljungberg.

Tipsa om vägkanter med värdefull vegetation!

Styrelsen har uppmärksammat att vägkanter med förekomster av rödlistade eller fridlysta arter, eller med särskilt artrik vegetation ibland sköts på olämpligt sätt. Vi har tagit inledande kontakter med Trafikverket, som själva arbetar med projekt om artrika vägkanter. För att komma vidare med konkreta diskussioner om skötseln behöver vi uppgifter om vägkanter med värdefull vegetation. Trafiksäkerheten kan man förstås inte kompromissa med, men ibland kan ganska små justeringar av skötseln göra stor skillnad för de botaniska värdena.

Om du känner till någon småländsk vägkant med värdefull vegetation som är i behov av anpassad skötsel vill vi gärna ha dessa uppgifter. Exempel på både bra och dålig skötsel är välkomna. Rita in sträckorna på en karta eller notera koordinater och skicka uppgifterna till Åke Rühling, Tomas Burén eller Margareta Edqvist.

Råd till författare

Parnassia utkommer maj och december. Artiklar och notiser bör skickas senast 1 april respektive 1 november för att komma med i ett visst häfte.

Det är enklast om du skickar texten med e-post och gärna skriven i Word. Men det går också utmärkt att skicka texten på papper (läs då korrekturet extra noga så att allt blir rätt avskrivet).

Skicka gärna med förslag till bilder - teckningar, kartor eller foton av växter, miljöer, personer. Digitala bilder fungerar smidigast. Digitala foton måste ha hög upplösning och helst vara i formaten .tif eller .jpg.

Välkommen med dina bidrag till *Parnassia*!

Redaktörer: Tomas Burén & Åke Widgren

T.f. redaktör: Thomas Gunnarsson, thomas.gunnarsson.oland@gmail.com

Äldre nummer av *Parnassia* säljes

Beställ hos Margareta Edqvist, tel. 0380 - 106 29
E-post: margareta.edqvist@telia.com

Vita näckrosor i södra Sverige

▪ Bertil Möllerström

Vit näckros *Nymphaea alba* har i Sverige två underarter, nordnäckros *N. alba* ssp *candida* och sydnäckros *N. alba* ssp. *alba*. Ibland har även en tredje underart urskilts, atlantnäckros *N. alba* ssp. *occidentalis*.

Då jag började inventera min nuvarande hemtrakt i sydvästra Småland för Projekt Smålands Flora i början av 1980-talet, hyste jag, sannolikt i likhet med flertalet andra inventerare, den bestämda uppfattningen att nordnäckros var en stor sällsynthet i södra Sverige och att "allt" man fann kunde hänföras till den andra underarten, sydnäckros. Följaktligen bestämde jag mina näckrosor utan att bli det minsta våt om fötterna, men efter det att jag utan framgång försökt bestämma några kollektor blev jag misstänksam och har sedan dess samlat och undersökt ett stort antal näckrosor. Tjugo år senare fick ett nyvaknat intresse mig att samla ytterligare en del belägg samt att plocka fram mitt gamla material till förnyad granskning.

Det har gått ytterligare många år men min uppfattning nu som då är att långt över hälften av alla näckrosor i sydligaste Sverige, och då framför allt i sydvästra Småland och nordöstra Skåne varifrån flertalet av mina kollektor är

tagna, utgörs av hybrider mellan de två underarterna. Bland de som kan hänföras till de rena underarterna dominerar sydnäckros något, men flertalet av dessa företer även de i någon liten mån drag från den andra underarten, medan fynden av nordnäckros oftare visat sig vara alltigenom typiska.

Båda underarterna är ganska vanliga i sydvästra Småland och så är förhållandet även i södra Halland och norra Skåne. Även i Blekinge finns nordnäckros, även om sydnäckrosen där är betydligt vanligare. De två underarterna gör trots allt skäl för sina namn då det blir svårare att hitta nordnäckros i de sydligaste delarna av Sverige och möjligen hittar man den inte alls längst söderut i Skåne. Det är emellertid svårt att göra en mer exakt redovisning av utbredningen eftersom en del, sannolikt ganska många, fynduppgifter gäller felbestämt material. Märkligt nog har ofta närliggande vatten olika bestånd. Ett exempel är Hängasjön, på gränsen mellan Älmhults och Markaryds kommuner, där nordnäckros dominerar medan den nedströms liggande Römningen endast har hybrider. Ätminstone har ingen av de exemplar jag undersökt kunnat föras till endera underarten.

Torbjörn Tyler skriver i en artikel, Nya och gamla näckrosor i svenska vatten (Tyler 2017), att hybrider mellan syd- och nordnäckros sannolikt inte är särskilt vanliga i vårt land. Han bygger sin förmodan i hög grad på studier utförda i länder på kontinenten, vilket han erkänner är ett problem. Jag känner mig däremot övertygad om att hybriderna är mycket vanliga, åtminstone här nere i sydligaste Sverige, varifrån merparten av mitt material är hämtat. Jag skulle kanske kunnat sätta gränserna mindre snävt, men jag hade då genast råkat ut för motsägelser där karaktärer pekade åt olika håll eller, i värsta fall, att poll-

enet var ojämnt till både storlek och struktur. Jag sände för många år sedan tio kollekt av syd- och nordnäckros till Riksmuseet efter önskemål från Thomas Karlsson. Nio av dessa var jag helt säker på, men jag valde att också skicka med ett gränsfall. Mina herbarieark granskades av Pertti Uotila (vid Helsingfors universitet) som godkände de nio men ej mitt gränsfall. Något som tyder på att min gränsdragning ger en sann bild av verkligheten.

Fig 1. Sydnäckros med typiskt långsträckta foderblad och raka basalnervar på bladen. Hampakurran, Blekinge 2017. Foto Åke Widgren

Bestämning av vita näckrosor

När jag började titta närmare på mina fynd gick jag förstås till den litteratur jag hade tillgänglig. Den bästa informationen tyckte jag gavs i *Skånes flora* av Henning Weimarck men ungefär samma stod att läsa i Johannes Lids *Norsk og svensk flora*, där utmärkta teckningar av Dagny Tande Lid gjorde möjligheten att hitta rätt betydligt större. Det visade sig trots allt inte räcka. Oftast blev jag villrådig. Jag misstänkte att mellanformer var betydligt vanligare än de rena underarterna. Efter att ha fått hjälp med att hitta de pusselbitar som saknades av Thomas

Karlsson, som också gav mig mycket uppmuntran, gav jag mig i kast med att göra min egen nyckel. En vanlig nyckel skulle bli otymplig och svårhanterad, varför jag ställde upp ett hybridindex med hjälp av de uppgifter jag hade samt mina egna erfarenheter (se Tabell 1).

Mitt hybridindex innefattade från början tio egenskaper, men alla användes aldrig för samma kollekt. En av dem, om hur ståndarna satt kring fruktämnet, fann jag svårbedömd och oviktig för resultatet. Jag slopade den ganska snart så nu har jag nio. Eftersom det blir omöjligt att jämföra gamla och nya

Fig 2. Nordnäckros med typiskt böjda basalnervar på bladen. Hängasjön, Småland 2008. Foto Bertil Möllerström

resultat baseras därför trots detta alla resultat på tio egenskaper. Dessutom är det lättare att multiplicera med tio. Man summerar alltså alla poäng,

dividerar med antalet egenskaper man bedömt samt multiplicerar med tio. En "ideal" sydnäckros får då 50 poäng medan en nordnäckros får 10 poäng.

Tabell 1. Index för bestämning av nord- och sydnäckros

Poäng	1	2	3	4	5
A antal märkesflikar	< 10	10-11	12-13	14-15	> 15
B fruktämnets form	bredest nertill	rel. brett nertill	jämbrett	rel. brett upptill	breda upptill
C fröstorlek	≥ 5 mm		4 mm		< 4 mm
D inre ståndarsträng	bred		smal		smalare än knapp
E pollenstruktur	vårtor		vårtor/taggar		taggar
F pollenstorlek/var.	jämna ≥ 42 µm	≥ 42 µm	ojämna	≤ 42 µm	jämna ≤ 36 µm
G foderblad längd/bredd	< 1,6	1,6-1,99	2,0-2,39	2,4-2,79	≥ 2,8
H blomfästets urgröpn.	djup	rel. djup	grund	obetydlig	saknas
I basalnervens vinkel	> 50°	41-50°	31-40°	21-30°	< 21°

≥ 42 poäng

41-39 poäng (inga ettor)

41-39 poäng (med ettor)

22-38 poäng

19-21 poäng (med femmor)

19-21 poäng (inga femmor)

10-18 poäng

sydnäckros

sydnäckros

sydnäckros x nordnäckros

sydnäckros x nordnäckros

sydnäckros x nordnäckros

nordnäckros

nordnäckros

A. Märkesflikarnas antal är en lättbedömd och viktig egenskap. Den kan variera från cirka halvdussin hos en nordnäckros till långt över tjugohos en sydnäckros. Det finns en liten överlappning, men med mycket få märkesflikar är det alltid nordnäckros och med väldigt många alltid sydnäckros.

B. Fruktämnets form är också en karaktär som skiljer underarterna åt. Hos sydnäckros är det bredest ovanför mitten medan nordnäckros har ett fruktämne som är bredest under mitten. Skillnaderna är tydliga.

C. Överblommade exemplar går i vissa fall att bestämma till underart efter fröstorlek, men det blir svårt eller omöjligt så fort någon karaktär avviker från idealet även om den skulle vara inom den tillåtna variationen.

D. Inre ståndarsträngarnas bredd är en lite mer svårbedömd karaktär. Därför har jag fördelat bedömningarna i endast tre kategorier i nyckeln.

E & F Dessa två kräver ett bra mikroskop försett med mätokular. För kollektorer med karaktärer som tydligt och enstämmigt pekar mot endera underarten behöver man emellertid inte mäta och bedöma pollenet. I tveksamma fall är det däremot nödvändigt. Eftersom det går alldeles utmärkt

att mäta och bedöma pollen även på herbariematerial, får man ta hjälp av någon som har passande utrustning om man själv saknar sådan. Taggar respektive vårtor är mycket olika och oftast är pollen från nordnäckros betydligt större än från sydnäckros.

G. Foderbladets längd/bredd. Det är en tydlig skillnad mellan underarterna. (Fig. 3)

H. Nordnäckros har en tydlig fördjupning runt bladskaftets fäste, som en liten vallgrav. Denna vallgrav saknas helt hos sydnäckros.

I. Den kraftigaste nerven närmast bladskaftet löper hos sydnäckros, efter en mycket kort början, nästan vinkelrätt mot huvudnerven, ganska rakt ned mot bladflikens spets medan samma nerv hos nordnäckros går ner i en vid båge. Denna kurva kan man kvantifiera i form av ett gradtal. På Fig. 3 framgår hur det kan te sig. Den röda förlängningslinjen bildar en liten vinkel (ca 20°) mot nerven på detta blad från en sydnäckros. Den gröna däremot, där bladet har vinklat av flera gånger, bildar en vinkel på ca 65°, som är typiskt för en nordnäckros.

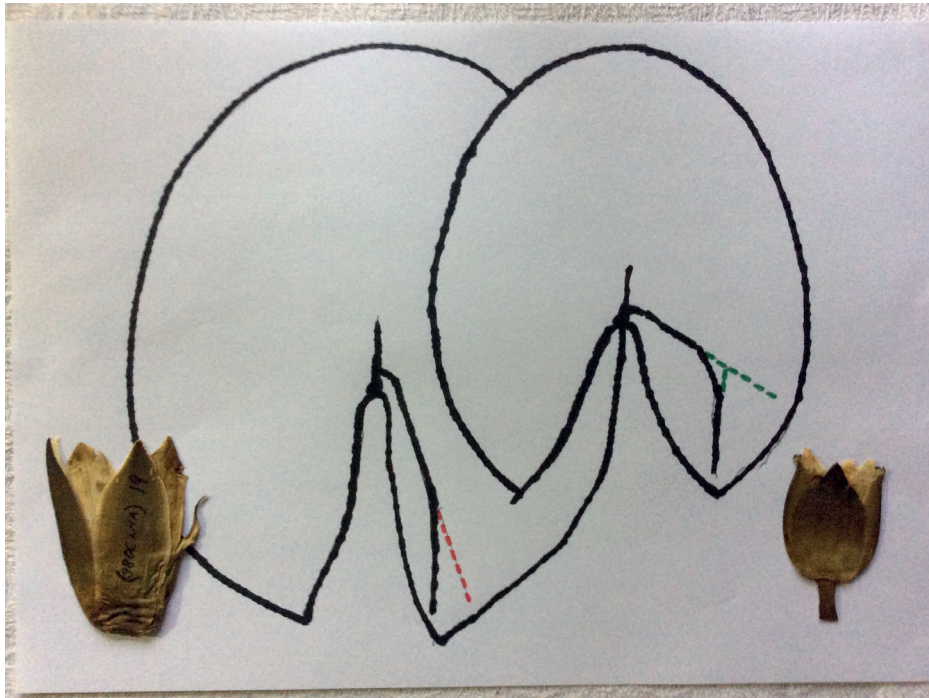

Fig 3. Pressade blommor av sydnäckros till (vänster) och nordnäckros (till höger), med tecknade blad. Foto: Bertil Möllerström

Sydnäckrosens blomma är i genomsnitt större än nordnäckrosens, men storleksvariationen är inom båda underarterna förbluffande stor och rena dvärgexemplar är inte svåra att hitta. Det går alltså inte att använda storlek som ett kriterium för endera underarten. Huruvida denna storleksvariation är alltigenom ståndortsbetingad eller om det också finns genetiska skillnader vet jag inte. Kanske ett spännande forskningsprojekt?

Som nämns i början av artikeln finns ytterligare en underart beskriven, atlantnäckros *Nymphaea alba* ssp. *occiden-*

talis. Denna är emellertid inte allmänt accepterad och är till exempel inte beskriven i Flora Nordica. Den är ändå rödlistad i Sverige som sårbar (VU). I artfaktabladet (Ljungstrand 2015) beskrivs inte pollenets storlek eller ytstruktur, två mycket viktiga karaktärer. Av de karaktärer som redovisas faller alla utom en väl inom ramen för nord- och sydnäckros. Den enda karaktären som skulle kunna särskilja gäller ståndarnas placering, det vill säga just den karaktär som jag fann svårbedömd och därför tog bort från mitt ursprungliga hybridindex. Det antyds också att atlantnäckros inte kan bestämmas

från herbarieexemplar, något som inte bereder några svårigheter vad gäller syd- eller nordnäckros. Jag sällar mig alltså till tvivlarnas skara.

Hur är det då med röda näckrosor? Det som de flesta nu tänker på är de röda näckrosorna i Fagertärn, eller trädgårdshybrider där Fagertärnsnäckrosor ibland också ingår i ursprungsmaterialet. Den röda färgen finns emellertid även i andra sammanhang. Bladen, särskilt bladundersidorna, är ofta rödanlupna. I det material jag un-

dersökt (mer än 400 kollekter) är den röda färgen på bladen ofta starkare och mera utbredd hos nordnäckros än hos sydnäckros. Det är emellertid ingen skillnad som är avgörande och jag valde att inte ta med den i mitt hybridindex. Många nordnäckrosor har vackert röda märkesflikar. Jag har inte funnit denna rödfärgning på några andra kollekter, men eftersom många lika typiska nordnäckrosor har gula märkesflikar likt sydnäckros, så går denna egenskap inte att använda i en nyckel.

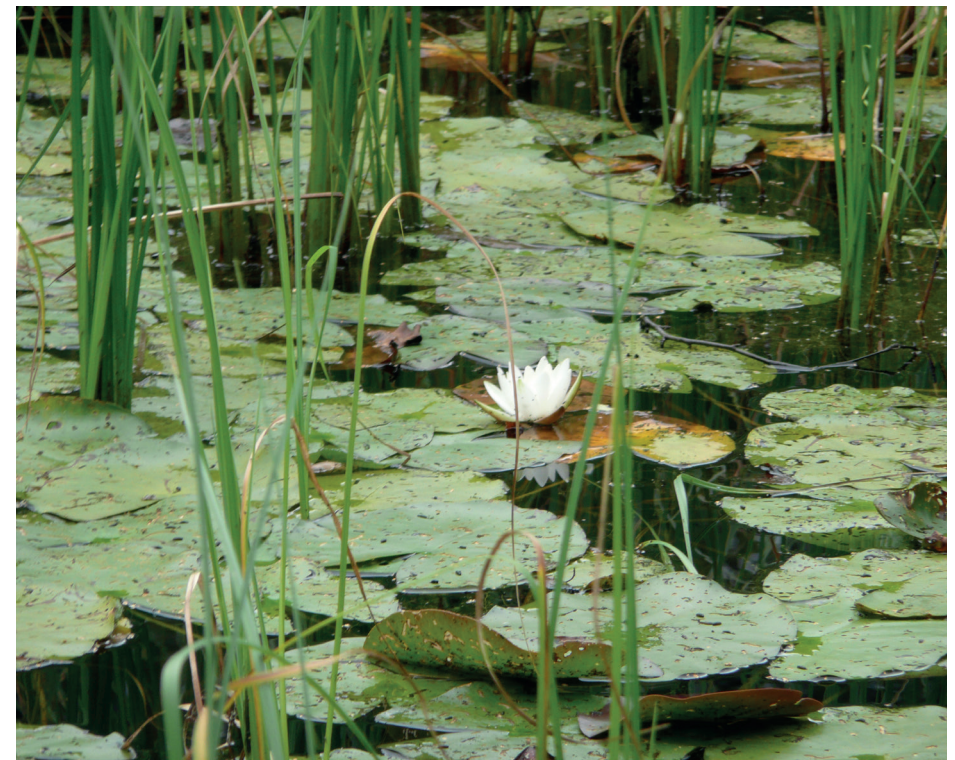

Fig 4. Tätt bestånd av sydnäckros i Hampakurran, Blekinge, 2017. Foto Åke Widgren

Insamling och pressning av näckrosor

Det är lätt och går ganska fort att få snygga herbarieexemplar av vita näckrosor om man förfar på följande sätt. Vita näckrosor växer inte så sällan i täta blandade bestånd (se Fig 4). Även gula och vita näckrosor kan växa tätt samman. Jag har själv vid flera tillfällen sett blad av gul näckros *Nuphar lutea* och blomma av vit näckros på samma herbarieark. Blad av gul näckros är lätta att känna igen på sin ljusgröna färg, avlånga form och framför allt den täta nervaturen. Det misstaget är alltså lätt att undvika. Men ett skenbart homogent bestånd av vit näckros kan hysa plantor av olika ursprung så det är viktigt att förvissa sig om att blomman och bladet kommer från samma planta. Sträck därför stjälkarna över vattnet så att de blir helt utsträckta. Konvergerar de då mot samma punkt hör de samman, annars inte. Tag gärna två blommor och ett blad.

Innan man preparerar sin kollekt inför pressningen räknar man antalet märkesflikar och antecknar detta. Det kan nämligen vara betydligt besvärligare att göra det på preparerat material än på färskt. Även blomfästets urgröping (vallgrav) är lättare att bedöma på färskt material. Den ena blomman bör pressas kluven på längden medan den andra läggs platt mot underlaget så att bladen bildar en krans runt ståndare och pistill. Har man bara en blomma bör den pressas kluven.

Fruktämnet innehåller stora mängder slem, varför en kluven eller vid pressningen sprucken blomma lätt klistras fast på underlaget. Klipp därför till bitar av tunn diskduk som du lägger blommorna på. Byt ofta i början. Diskduksbitarna kan man tvätta och återanvända gång på gång.

Jag vill tacka Thomas Karlsson som uppmuntrade mig och med intresse tog del av mina rön. Jag vill också tacka Åke Widgren för att han samlat material i Blekinge, samt stöttat och uppmuntrat mig så att denna artikel kunnat färdigställas.

Referenser

- Lid, J. 1979. *Norsk og svensk flora*. Oslo
- Ljungstrand, E. 2015. *Nymphaea alba* ssp. *occidentalis* atlantnäckros. Artfaktablad. <<https://artfakta.artdatabanken.se/taxon/1899>>
- Tyler, T. 2017. Nya och gamla näckrosor i svenska vatten. *Bot. Notiser*. 2017:2.
- Uotila, P. 2001. 44 Nymphaeaceae: Jonsell, B. & Karlsson, T. (red). *Flora Nordica* vol 2. Stockholm
- Weimarck, H. 1963. *Skånes Flora*. Malmö
- Bertil Möllerström, Kyrkvägen 19,
287 72 Traryd.
E-post: pylle.bm@gmail.com

Euphorbia serpens – ny för Sverige

▪ Calle och Arne Ljungberg

Sedan ett antal år har vi många växter i kruka hemma i trädgården i Målilla i Hultsfreds kommun. På vintern är de på en inglasad altan och på sommaren står de ute. En del av växterna i krukorna är importerade från Tyskland och andra är köpta i Sverige eller odlade från frö. Tidigt visade det sig att det kom upp intressanta ogräs i krukorna så vi lät bli att rensa bort en del för att se vilka arter det rörde sig om.

Den art som dominerar är krypoxalis *Oxalis corniculata*. Men klöveroxalis *Oxalis stricta* förekommer också ganska rikligt i krukorna. Andra arter vi har noterat är prärieoxalis *Oxalis dillenii*, etternässla *Urtica urens*, mållamarant *Amaranthus blitum*, portlak *Portulaca oleracea*, vit spikklubba *Datura stramonium* var. *stramonium*, kålmolke *Sonchus oleraceus*, kapkrusbär *Physalis peruviana* samt bräsmor som ser ut som bergbräsma *Cardamine hirsuta* och skogsbräsma *Cardamine flexuosa* men de är inte riktigt utredda än och det gäller även en blåmålla *Oxybasis glauca* som inte ser ut som brukligt.

Utöver dessa arter dök fläcktörel *Euphorbia maculata* upp. En art som vi hade hört kunde komma upp i krukor och i handelsträdgårdar och som även

har etablerat sig på några platser i Sverige. Det var första fyndet i Småland.

I samma kruka som det växte fläcktörel kom en annan växt fram i slutet av september 2016. Vi trodde att det kunde vara någon annan törel och la upp några bilder på Facebook-gruppen Los Adventivos där man kan fråga om adventivväxter och fick svar från Anders. Oftan att det kunde röra sig om *Euphorbia serpens* som är en av de ettåriga *Euphorbia*-arter som är under spridning i Europa via krukjord och handelsträdgårdar. Vi skickade ett belägg till Thomas Karlsson i Stockholm och han kunde konstatera att det verkligen rörde sig om *Euphorbia serpens* – första fyndet i Sverige! Vi har hört att några fler fynd av arten har gjorts under

Euphorbia serpens. Foto: Calle Ljungberg

2016 och 2017 men de finns ännu inte i artportalen. Det ska bli spännande att se hur utvecklingen blir för arten i Sverige.

Det är i en kruka med en planterad *Zantedeschia pentlandii* som *Euphorbia serpens* hittades. Jorden är vanlig plantjord som är köpt här i Sverige. Den första fläcktöreln dök däremot upp i en kruka med en *Citrus* importerad från Tyskland. 2017 växte *Euphorbia serpens* i två krukor och fläcktörel i tre.

Euphorbia serpens har motsatta, lite marmorade blad med urnupen spets. Den är kal och stjälken kan vara lite rödaktig. De artskiljande karaktärerna finns på kapsel och frön. Det finns flera liknande arter i omlopp som ogräs i handelsträdgårdar.

Utöver alla roliga kärlväxter i krukorna har även två svamparter hittills kommit

Nytt fynd av *Euphorbia serpens*

Den 15 oktober hade föreningen styrelsemöte i Växjö. Efter att just ha pratat om fyndet av *Euphorbia serpens* och bätt Calle Ljungberg att skriva om det, gick vi för att äta lunch på restaurang 4 Krogar vid stranden av Växjösjön. Vi passade på att spana lite extra i diverse krukor längs vägen, och utanför restaurangen dök en för oss okänd törel upp i ett par stora krukor med palmer. Margareta Edqvist tog ett belägg och Thomas Karlsson kunde senare bekräf-

ta att det även här var *Euphorbia serpens*. Förutom töreln växte även nattskatta *Solanum nigrum* ssp. *nigrum*, krypoxalis *Oxalis corniculata* och etternässla *Urtica urens* i krukorna. Senare har det rapporterats ytterligare en ovanlig växt från en av krukorna - vitknapp *Eclipta prostrata* (funnen av Martin Sjö Dahl och belagd av Thomas Strid).

Så det kan löna sig att spara ogräset i blomkrukor och även i trädgårdsland så klart. Det finns mycket spännande att upptäcka i den egna trädgården! Här hemma kom till exempel en naverlön *Acer campestre* upp som ogräs i en rabatt för ett antal år sedan och står fortfarande kvar, högre än huset numera. Hittills enda fyndet av arten i Hultsfreds kommun. Och även om inte botanisering i blomkrukor är den ädlaste sorten så kan det resultera i en ny art för Sverige. Och dessutom kunskap om vilka arter som kan stå på tur att etablera sig i landet med allt vad det kan innebära.

Calle och Arne Ljungberg
<https://minaodlingar.wordpress.com/>
calleljungberg@gmail.com

Tomas Burén & Åke Widgren

Polabiskt björnbär – funnet i Småland till sist

• **Tomas Burén**

Polabiskt björnbär *Rubus walsemanni* är en art av krypbjörnbär *Rubus* sect. *Corylifolii* som sedan länge är känd från Blekinge. Den beskrevs först som *Rubus gustafssonii* av Hjalmar Hylander (1958) men namnet blev inte giltigt eftersom uppgift om typexemplar saknades. Det visade sig senare att artens huvudutbredningsområde finns i Tyskland och den fick sitt nuvarande namn av Weber (1982). Arten har länge varit något missförstådd i Sverige och har felaktigt uppgivits från både Småland och Skåne (Burén 2009). Att arten skulle dyka upp i sydostligaste Småland har dock inte känts osannolikt, med tanke på att den finns på många ställen i Blekinge, ganska nära landskapsgränsen. Jag har själv letat förgäves under mer än tio år.

Den 1 augusti i år bestämde jag mig för att köra en liten runda från Brömsebro och västerut. Jag hade inget bestämt mål utan tänkte bara snoka lite i några områden där jag inte botaniserat i någon större omfattning tidigare. Sydost om Yttra Appleryd fick jag syn på ett litet grustag intill vägen. Det slog mig då att Thomas Karlsson en gång i tiden hittade huvudtag *Juncus capitatus* i ett annat grustag i närheten och jag stannade därför för att titta lite närmare på den fuktiga grustagsbotten. Björnbär

var det förstas fullt av, som överallt i trakten, men redan efter några meter fick jag syn på något som avvek från de vanliga arterna: blekingebjörnbär *Rubus hylanderi*, i Småland tidigare endast funnet i Emmaboda kommun (Burén 2008), men med en närbelägen lokal i närheten, en liten bit in i Blekinge. Jag fortsatte ner i grustaget och hittade mer blekingebjörnbär på flera ställen. I slänten mot en angränsande majsåker fanns ett rejält björnbärssnår och när jag kom närmare blev jag först lite konfunderad. Vad är detta? Det ser ju ut som – just det, polabiskt björnbär! Ytterligare ett rejält snår med samma art fanns lite längre bort.

Polabiskt björnbär har uddblad med en karaktäristisk form, med största bredden ovanför mitten. Blommorna är vita och blomställningens taggar är relativt långa och svagt böjda.

Efter att ha samlat belägg av både polabiskt björnbär och blekingebjörnbär – med visst besvär eftersom jag hade glömt att ta med sekator eller kniv och fick nöta av stamarna med en vass sten – körde jag vidare en liten bit. De nya fynden gjorde att jag spanade extra noga bland björnbärbuskarna. Vid nästa stopp, strax nordväst om Yttra App-

leryd, dök blekingebjörnbär upp både i vägkanten och i ett skogsbryn intill en körväg. Där i skogen, bara några meter från bilvägen, fanns ytterligare ett rejält bestånd med polabiskt björnbär.

Nu fick det räcka för kvällen, men jag körde ytterligare några rundor i området, med både bil och cykel under augusti. Något mer polabiskt björnbär gick inte att hitta, däremot visade sig blekingebjörnbär finnas på flera ställen

Belägg av polabiskt björnbär från grustaget vid Yttra Appleryd.

i närområdet, även längs vägsträckor där jag kört bil och noterat andra björnbärsarter några år tidigare. Kanske hade buskarna varit avslagna då, eller också är det helt enkelt ett bevis för att bilinventering inte är optimalt. Vägkanter är ofta lämpliga biotoper för björnbär, så om man vill inventera ett större område är det tidseffektivt att söka längs mindre vägar, där man kan cykla eller köra bil sakta utan att orsaka trafikstockning. Dock missar man förstås allt som inte syns från vägen, så det finns garanterat goda möjligheter att hitta mer av ovanliga björnbärsarter, som exempelvis polabiskt björnbär, om man ger sig tid att leta i lite mindre lättåtkomliga miljöer.

Referenser

- Burén, T. 2008. Blekingebjörnbär finns i Småland. *Parnassia* 21:2: 11-12.
- Burén, T. 2009. Tre förbisedda och missförstådda krypbjörnbär från sydöstra Sverige. *Svensk Botanisk Tidskrift* 103: 196-204.
- Hylander, H. 1958. Några nya eller kritiska *Rubi Corylifolii*. *Botaniska Notiser* 111: 517-534.
- Weber, H.E. 1982. *Rubus walsemannii* n. sp., eine in Skandinavien und Mitteleuropa verbreitete Brombeere. *Verh. Naturwiss. Ver. Hamburg, N.F.* 25: 139-145.

Tomas Burén, Adelgatan 11 A,
393 50 Kalmar
E-post: tomas.buren@netatonce.net.

Hieracium pachycybe – en ny styvfibbla i Småland

• Tommy Nilsson

Styvfibblor, *Hieracium* sektion *Tridentata*, är en grupp växter som många botanister rynkat på näsan åt under många decennier. Det har gett avtryck i de stora offentliga samlingarna genom att dessa till stora delar innehåller kollektorer från senare delen av 1800-talet och 1900-talets första decennier. Under denna tidsperiod beskrevs också de flesta nu kända arterna av ett fåtal experter, till exempel Hugo Dahlstedt, Karl Johansson, och Gunnar Samuelsson.

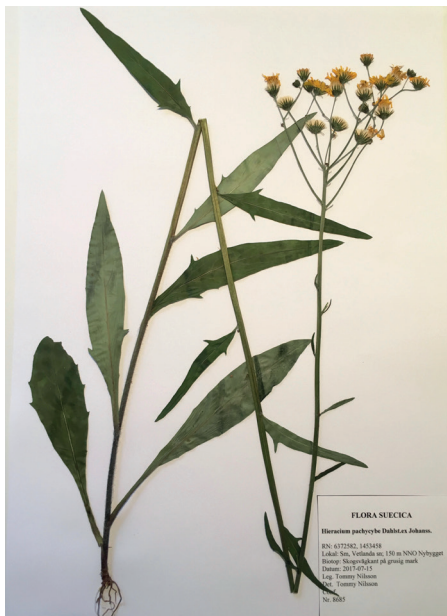
En orsak till att styvfibblorna har negligerats i jämförelse med nästan alla andra kärlväxtgrupper, kan vara att gruppen ansetts besvärlig då arterna vid ett hastigt påseende kan förefalla lika och under inventeringarna av de olika provinsflororna har intresset ofta varierat från nästan noll till att ta pliktbelägg i varje ruta då så efterfrågats i projektens regler.

Ett modernt undantag utgörs av projektet Norrbottens Flora, vars deltagare mer eller mindre systematiskt samlade in de olika styvfibblearter man hittade i fält. Detta gav frukt i form av fina utbredningskartor för tidigare ofullständigt kända arter i den färdiga boken men också ett flertal nya arter för landskapet och i ett fåtal fall även

för landet. I flera andra landskap har styvfibblestudierna också fått ett lyft på senare år, främst då i Götalandslandskap. I Skåne, Blekinge, Halland, Östergötland, Västergötland och Småland, har allt fler samlare har börjat intressera sig för gruppen med spännande resultat. Nya arter för landskapen har upptäckts successivt och ett mera utbrett samlande har bidragit till att öka förståelsen och flyttat gränser.

I Småland är dryga 40-talet beskrivna arter, av totalt drygt 150 i landet, hittills kända och belagda. Det senaste decenniet har det tillkommit några stycken medan andra, som varit uppenbart felbestämda, har strukits från listan. Till detta kommer ett ganska stort antal obeskrivna arter, vilket inte är ett isolerat fenomen för Småland.

Det färskaste nytilskottet i vårt landskap är *Hieracium pachycybe* Dahlst.ex Johanss., in Arwidsson. Arten upptäcktes av artikelförfattaren på en skogsvägg i anslutning till industriområdet Ekenäs, utanför Ekenässjön, i Vetlanda kommun. Områdets vägnät var relativt nyanlagt och styvfibblefloran frodades i gula bårder längs de grusiga vägsälarna. Sammanlagt räknades ett tiotal kända arter in längs en kortare sträcka,

Hieracium pachycybe. Foto: Tommy Nilsson

plus minst två arter som sannolikt är nya för vetenskapen.

Hieracium pachycybe har sin typlokal i Södermanland men upptäcktes också i västgötska Mölltorp i början av 1900-talet. Sedan 2009 har arten i Götaland samlats på ett flertal lokaler i ett band tvärsöver norra Östergötland och på ytterligare en lokal i Västergötland. Arten är också nyupptäckt i Närke och på en tidigare okänd lokal i Södermanland.

H. pachycybe tillhör visserligen den stora grupp styvfibblararter som har holkfjällen tämligen tätt klädda med både vanliga raka hår och glandler men bladen, framförallt på stjälkens

övre del, är udda, ofta med ett enda välutvecklat par, ibland asymmetriskt placerade, tänder. Dessa blad utgör en bra kontrast mot de nedersta som oftast är tydligt sågtandade, men tyvärr inte alltid kvar vid blomningen. Detta faktum understryker vikten av att studera och/eller samla välutvecklade exemplar när man är på styvfibbljak.

Den för Småland nya styvfibblan är ytterligare ett tecken på att det går att göra spännande fynd inom denna grupp, precis som inom andra apomiktiska komplex. Styvfibblorna kan vara mera spridda än vad tidigare insamlingar avslöjat och erfarenheter börja visa att sanningen ofta är en funktion av tiden och arbetsinsatsen. Ett exempel på tidigare fynd, som vänt upp och ner på begreppen en smula, är till exempel upptäckten av *Hieracium aepolonchum* Johanss., i en vägslynt utanför Forserum för några år sedan. Den arten är beskriven på material från Solna men har aldrig tidigare noterats i Götaland.

Referenser

- Arwidsson, T. 1928. Hieraciologiska bidrag. *Bot. Not.* (1928): 192–202.
Johansson, K. 1929b. Svenska *Hieracia Tri-dentata* Fr. *Arkiv f. Bot.* 22A n. 12.

Tommy Nilsson, Villagatan 8,
570 80 Virserum
E-post: tommy@virserum.com

Om Linnélärjungen Sven Ingemar Ljungh och hans insatser

• Henry Sjöstrand

Ämbetsmannen, Linnélärjungen, botanisten och naturaliesamlaren Sven Ingemar Ljunghs namn tycks ha fallit i glömska redan under 1800-talet, möjligen något senare. Det var först i samband med arbetet med Smålands Flora i början på vårt århundrade (publicerad i två stora volymer 2007) som han fick en välförtjänt renässans, då hans botaniska noteringar från Norra Vedbo blev en viktig del i floraarbetets historiska del. Jag fick då själv den spännande möjligheten att tillsammans med Margareta Edqvist gå igenom och digitalisera lokaluppgifterna i Ljunghs exemplar av Retzius flora. Denna flora, som är interfolierad med Ljunghs egna noteringar på latin, är idag en dyrgräp som förvaras på Carolina Rediviva i Uppsala. Med tanke på Ljunghs betydelse i naturvetenskapliga sammanhang och hans anknytning till den trakt jag beskriver i min text vill jag här kortfattat ge en sammanfattning av Ljunghs biografi och verksamhet. Mina källor är dels egen forskning i tillgängligt arkivmaterial dels Olle Franzéns uttömmande artikel i SBL, *Svenskt Biografiskt Lexikon*.

Sven Ingemar Ljungh föddes 1757 i Björkö prästgård i Björkö socken mellan Nässjö och Vetlanda och han avled på Skärsjö säteri i Bälaryds socken

1828. Fadern Sven Ljungh var kyrkoherde i Björkö fs. Modern hette Birgitta Oxelgren. År 1781 gifte sig Sven Ljung d.y. med Christina Charlotta Bortei, f. 1763 i Eksjö. Hustruns far var kronofogde och avled på Torstorp i Bälaryd som han också ägde. Troligen ägde han också Skärsjö som är beläget nära Torstorp, men det är inte riktigt klarlagt. Efter studier i Uppsala och traditionell ämbetsmannakarriär blev Ljung utnämnd (efter sin svärfar?) till kronofogde i Norra och Södra Vedbo år 1780. Han tog avsked från denna tjänst 1793 för att ägna sig helt åt naturvetenskapliga studier och åt lantbruket på sina gårdar. Ljungh bodde med sin familj på Aneby gård 1781–84, på Skareda i Lommaryd 1784–1798, därefter var han bosatt på Skärsjö säteri som han också ägde fram till sin död 1828. Vid avskedet 1793 fick han landskamrerars titel. Ljung och hans hustru fick 10 barn under åren 1782–1802. Om Ljung finns noterat i Kugelberg, *Tjänstemän i Småland och Östergötland*: ”hade en bland de största naturalhistoriska samlingar som ägts av en svensk man”. Texten i Bälaryds dödbok lyder: ”1828 den 12 september Sven Ingemar Ljungh. Landskammeraren och Riddaren af Kongl. Vasaorden, Ledamoten af Vetenskaps-

och Landtbruks-Academierna. Född 1757.....Dog af Wattusot. 71 Åhr gammal. Gift.” Ljunghs botaniska noteringar återfinns som jag tidigare konstaterat i ett exemplar av Retzius svenska flora från andra hälften av 1700-talet. Ljung hade där som sagesmän för vissa loppgifter bl. två personer från trakten med namnen Bogeman (kapten) och Törner. Vilka dessa två var är inte riktigt klarlagt ännu.

Flera uppgifter om Ljungh från SBL [med eller utan exakta citat]. L var elev vid Jönköpings trivialskola från 1770, vid gymnasiet i stiftsstad Växjö från 1774, han inskrevs vid Uppsala Universitet redan 1775 på hösten och avlade den obligatoriska inledande teologiska examen 1776.

”Under skolåren i Jönköping hade Ljungh som privatelev hos [latinlektorn/]lexikografen Håkan Sjögren blivit en god latinare och vid gymnasiet i Växjö hade han lärare som gav honom säkra grunder i moderna språk och botanik. *I Uppsala blev prästsonen från Småland väl mottagen i Linnés hem. Han fick av honom och kanske framförallt av hans son [och efterträdare] handledning i naturalhistorien.* [min kursivering] 1777, då han påbörjat de medicinska studierna, angreps han av svår frossfeber och måste resa hem. Efter reconvalescensen tryggade han sin framtid genom att bli tjänsteman (se ovan)..... Han slog sig ned först på Skareda i Lommaryds sn och från 1798 på Skärsjö i Bälaryd. *På båda dessa egendomar anlade han stora trädgårdar och drev med framgång ett experimentellt lagt*

jordbruk. [min kursivering]..... I slutet av 1780-talet blev L. efter överanstängning sjuk, och i förhoppning att återvinna krafter och livsmod gav han sig i hustruns sällskap ut på långresa [i Sverige]. I en resejournal redogör han för sina intryck av bl.a. Vetenskapsakademins museum, av professorerna i Uppsala och av kronobrännerier och kyrkor i Bergslagen och Dalarna. Sin hälsa återvann L. dock först när han beviljats avsked från kronofogdetjänsten och grundligt druckit brunn i Medevi. Han ägnade all ledig tid och en väsentlig del av sina ekonomiska tillgångar åt studier och snabbt växande samlingar av insekter, fåglar, snäckor, växter och mineralier. Han ökade dessa genom omfattande sv. och utländska bytesförbindelser och genom köp av enstaka objekt eller hela kollektioner.”

Ljungh korresponderade med kända vetenskapsmän som Thunberg, Fallén och Marklin och med vännerna från Uppsalatiden. Han fick också av den holländske prästen och Ostasienfararen Jan Brandes material till vetenskapliga uppsatser och förvärvade även dennes samling av exotiska fåglar. Kända naturalhistoriker sökte sig till Skärsjö. ”Tyskarna Weber och Mohr som besökte L. 1803, var imponerade av hans språkkunskaper, hans insektsamling, som de beräknade omfatta 5000-6000 arter, och hans generositet, då han gav dem tillstånd att beskriva av honom funna, för vetenskapen nya arter. För att i sin avlägsna landsort kunna bedriva studier sammanbragte L. ett bibliotek som med sina nära 5000 huvudsakligen

naturvetenskapliga arbeten kom att bli ett av Sveriges största i privat ägo.” L. skrev vetenskapliga uppsatser, mest artbeskrivningar, om t.ex. exotiska djur från Java, Ceylon och Kap, gnagare från Småland och nya insektarter från den egna samlingen men redogjorde också för jordbruksrön, årsväxt och väderlek.

Hur gick det då med Ljunghs värdefulla samlingar efter hans död? - Tyvärr skingrades det mesta. Ingen av Ljunghs söner intresserade sig för naturalhistorien. Biblioteket såldes i Uppsala på auktion. En del av insektsamlingen såldes till entomologer utomlands, men huvudparten till Lunds Universitet; ett skåp med materia medica som ägts av

Carl Fries skriver:

Vi som har blivit äldre ser det närvarande och det gångna mot samma tidens djup. Vi är hemma.. Här och endast här förenas den enkla, nästan djuriska markkänslan med ett långt livs erfarenhet. Ett nytt okänt landskap är tunt för den som har provat en sådan djupdimension. Hem till jorden s. 28-29

Oskars lilla ställe ligger som Knutingarp, med hagmarker runtomkring, så att morkullorna i aprilskymningen har sitt drag rätt över husen. Nu är det juli och mognad över marken. Höet doftar. Rågen blommar och doftar. En sen lärka sjunger kvillrande klart över havrelyckan.

Hem till jorden s. 94

Och så avslutningsvis Orvar Odds lovsång i *Nya kinesiska brev* till de natursköna sluttningarna på båda sidor om Svartådalen:

Det erbjuder åtskilliga punkter, efter hwilkas make man får leta widt och bredt. Det finns utsigter som gränsa till det otroliga. Motiverna i dessa taflor äro: skogar, sjöar, bäckar, nyodlingar, herregårdar och landtliga bygder som framskymta utur skuggpartierna (vilda skogar och moraser), allt på ett sätt som icke blott sysselsätter utan äfwen öfverraskar betraktaren.

Linné förvärvades av professor Göran Wahlenberg. Ljunghs självbiografi och dagboken över hans resa är idag i säkert förvar på olika vetenskapliga institutioner. När det gäller detta och allt som berör Ljunghs tryckta arbeten och uppsatser hänvisar jag till Olle Franzéns artikel i SBL.

Min starkt subjektiva och ibland känslöbetonade lovsång till hemtrakterna och Vår Herres Småland och min, som jag själv tycker, i högsta grad välmotiverade *hommage* till vetenskapsmannen och människan Sven Ingemar Ljungh avslutar jag så med några tankvärda citat, de första två från den mästerlige naturskildraren Carl Fries (1895 – 1982) och det sista från Orvar Odd, alias Oscar Patric Sturzenbecker (1811 – 1869).

Texten är ett utdrag från kapitlet En doft av liljekonvalj och nattviol i Henry Sjöstrands bok Näktergalarna i Nättraby och andra essäer från 2017

Henry Sjöstrand
Landgången 12
591 72 Motala
henry.sjostrand@telia.com

Årsmötet i Åsens by

▪ Tomas Burén

Den 8 juli var det åter dags för årsmöte, den här gången i kulturresevatet Åsens by i Haurida socken, Aneby kommun. Själva årsmötet blev en aning försenat beroende på att en viss ordförande med brist på både kartor och lokalsinne missbedömt hur lång tid det tog att köra till denna avlägsna del av de småländska fjälltrakterna i ösregn.

Årsmötet var odramatiskt, med omval på de flesta positioner. Undantagen var att det inte gått att hitta någon ersättare till Nicklas Strömberg som avböjt omval, samt att Leif Runesson ersatte Ingvar Freijd som revisorssuppleant.

Efter lunch var det dags för exkursion, under ledning av Tomas Fasth. Första stoppet var branterna vid sjön Noen, där vi gick upp till fornborgen nordväst om Sundsmålen. Här anslöt även Jörgen Josefsson som inventerat många av kartbladen i Tranås-trakten. I skogsbry-

net fanns ett bestånd med slätterfibbla *Hypochoeris maculata*. I brantfoten fanns bland annat årets växt svart trolldruva *Actaea spicata*, springkorn *Impatiens noli-tangere* och skogsstjärnblomma *Stellaria longifolia*. Slättergubbe *Arnica montana*, som var en följetång under helgen, växte längs en stig i granskogen. Skogens luckiga karaktär vittnade om ett varsamt tidigare brukande med betande djur, vilket idag är mycket ovanligt. Vi åkte vidare till ett område sydväst om Södraholm där vi hittade backsippa *Pulsatilla vulgaris*, skavfräken *Equisetum hyemale* och lundstarr *Carex montana* i en betad torrbacke. I en alsumpskog fanns bland annat skogsstarr *Carex sylvatica*, skärmstarr *Carex remota*, fläddervänderot *Valeriana sambucifolia* och kärrfibbla *Crepis paludosa*. I vägkanten växte både ljus och mörk solvända *Helianthemum nummularium* ssp. *nummularium* och *obscurum* och i en ohävdad ängssluttnings fanns gott om smörbollar *Trollius europaeus* och slättergubbe.

Exkursion i Åsens by i kvällssolen. Foto: Åke Widgren.

Nästa stopp var branterna i Valabergen vid Näs säteri. I den rika blandskogen fanns påtagligt rikligt med mörk lungört *Pulmonaria obscura* samt tandrot *Cardamine bulbifera*, skogsstarr och svart trolldruva. I bergsbranterna fanns gaffelbräken *Asplenium septentrionale*, svartbräken *A. trichomanes* och stenbräken *Cystopteris fragilis*. Vi såg också en del imponerande gamla ekjättar *Quercus robur*.

Vid ett kort stopp vid Sundsmålen kom vi fram till att det var rosenvial *Lathyrus latifolius* ssp. *latifolius* och inte vingvial *L. latifolius* ssp. *heterophyllus* som växte nära ett hus. I betesmarken intill fanns

backippa och i kanten mot en åker fanns axveronika *Veronica spicata*, flentimotej *Phleum phleoides* och harmmynta *Clinopodium acinos*.

På kvällen utforskade vi det ålderdomliga odlingslandskapet i Åsens by och hittade återigen ljus och mörk solvända, slättergubbe samt sommarfibbla *Leontodon hispidus* och klasefibbla *Crepis praemorsa* som samtliga är rödlistade. Spåstisteln *Carlina vulgaris* blommade vackert i en solig slänt. Svart trolldruva fanns på flera ställen intill stenmurar och gårdsgårdar, vilket kändes som en lite udda

miljö. Ett besök i Åsens by kan rekommenderas oavsett om man huvudsakligen är botaniskt eller kulturhistoriskt intresserad.

På söndagen ägnade vi oss, liksom de två senaste åren, åt floraväkteri. Vi började med ett fruktlöst försök att återfinna fjällskära *Sausseria alpina* i Floadalen. Helt misslyckat var dock inte stoppet, för vi hittade de båda floraväktararterna backsippa och slättergubbe och kunde även beskåda tuvstarr *Carex cespitosa* och kärrvial *Lathyrus palustris*.

Därefter delade vi upp oss i två grupper. Min grupp satsade på att försöka återfinna hartmansstarr och ormtunga vid Noens norra ände. Det misslyckades och växtplatsen verkar ha vuxit igen påtagligt. Dock hittade vi ett myskgräs *Hierochloe* sp., där tyvärr det belägg vi tog lyckades försvinna i bilen, och blåhallon *Rubus caesius*. Sen skulle vi försöka oss på loppstarr *Carex pulicaris* vid Liarp, men där lyckades vi hamna fel och hann aldrig till rätt lokal innan det var dags att återsamlas för lunch. Bonus var dock mörk solvända på ännu ett ställe.

Den andra gruppen lyckades återfinna loppstarr och näbbstarr *Carex lepidocarpa* strax norr om Hullaryd.

Efter att ha sammanstrålat för lunch på golfbanan vid Viredaholm åkte vi gemensamt till det intilliggande området mellan Viredaholmssjön och Toen, där vi återfann hartmansstarr, loppstarr och ängsstarr *Carex hostiana*, samt hittade mängder av slättergubbe. Däremot lyckades vi inte återfinna källblekvide *Salix hastata* ssp. *vegeta*, även om det fanns en del videbuskar som vi inte riktigt begrep oss på. Utöver de rödlistade arterna hittade vi bland annat tätört *Pinguicula vulgaris*, slätterblomma *Parnassia palustris*, brudborste *Cirsium helenioides* och ormrot *Bistorta vivipara*. Området hade en mycket artrik och varierande vegetation, men vi var lite bekymrade för att hävden verkade otillräcklig.

Tiden gick som vanligt fort och det återstod bara att tacka Tomas Fasth som planerat exkursionerna innan det var dags att vända hemåt efter två givande dagar i en del av Småland som är väldigt annorlunda jämfört med de sydostliga trakter där jag normalt håller till.

Tomas Burén, Adelgatan 11 A
393 50 Kalmar
E-post: tomas.buren@netatonce.net

Årsmötet 2018 kommer att hållas i Växjötrakten 4-5 augusti. Mer information kommer på hemsidan och i nästa Parnassia.

Sid 17

Bertil Möllerström - Vita näckrosor i södra Sverige

Sid 25

Calle & Arne Ljungberg - Euphorbia serpens – ny för Sverige

Sid 26

Tomas Burén & Åke Widgren – Nytt fynd av Euphorbia serpens

Sid 27

Tomas Burén - Polabiskt björnbär – funnet i Småland till sist

Sid 29

Tommy Nilsson - Hieracium pachycybe – en ny styvfibbla i Småland

Sid 31

Henry Sjöstrand – Om Linnélärjungen Sven Ingemar Ljung och hans insatser

Sid 34

Tomas Burén - Årsmötet i Åsens by

Sid 37

Tipsa om värdefulla vägkanter